

БИБЛИОТЕКА
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
И. БР. 1600

СРПСКИ ФОЛКЛОР

од Тих. Р. Ђорђевића

Већ у неколико махова нагласили смо потребу да се и у нас образује друштво, коме ће бити задаћа да прикупља, проучава и штампа градиво из српског народног живота, обичаја и предања, а исто тако, да обрађује и оне ствари које се на то односе.

Налазећи се већ на путу подизања и остварења једне неминовне потребе у нас, позабавићемо се овде том ствари мало из ближе.

Прве почетке проучавања нашега народа учинио је Вук Стефановић Караџић. Његови радови на прикупљању грађе из српског народног живота привукли су пажњу ученога света на наш народ, на живот нашега народа и на све оно у чему се мисао и дух нашега народа испољава. Вук је био не само први ваљани скупљач блага народнога, већ и најобилатији и најодушевљенији. Био је енергичан, тачан и поуздан, и својим ненадмашно темељним радом остаће вечито као углед.

Ну ни Вук није био каква самоникла појава. Има пуно прилика које сведоче, да Вук без утицаја свога времена не би био оно што је. Вук је срећом по народ српски постао учеником идеја свога доба.

Национални покрети с краја прошлога века учинише да и студије о народима постадоше предмети општега интереса. У Немачкој се створи тако звана „историска школа“, чији почеци леже на крају прошлога века, а из ње се разви читав правац пада у науци, литератури и политици. Шире пак основу националном покрету створише европски догађаји нашега века. Под таквим утицајем идеја постаде и Вук оно што је.

Пропаст првога српскога устанка 1813. год. доведе у Беч и Вука. С Караџића, човека без велике школске учености, који се не беше привикао на црквено-словенско-руско-српске језичке мешавине, али човека особито природом одарена, који беше приступачан оној науци, коју му беше провиђење наменило. Случај га доведе у везу са Ј. Копитарем, тадашњим цензором свих српских књига и једним од оснивача словенске филологије и марљивим испитивачем словенских старина и језика. Тај случај деси се овако: Вук хтеде штампати у тадашњим Српским Новинама¹⁾ један свој чланак о паду Србије у виду писма које је упућено Карађорђу. Копитар који је ваљало да цензурише овај чланак упозна одмах да је писац његов другојачи од осталих њему дотле познатих српских писаца, те одмах потражи Вука и пошто га нађе распитиваше о српским народним песмама и о другим творевинама српскога народнога духа, те покушаваше да га наговори да се ода на записивање и скупљање српских народних песама, а за тим и да се ода на изучавање народног језика и других знакова народности српске.

Последице Копитаревог утицаја брзо се обелоданише, и 1814.г. издаде Вук у Бечу прву збирку српских народних песама под насловом: Мала прстонародна славеносерпска песмарица, и то беше основ целокупноме доцнијем његовом раду.

Ну ни сад још Вук не разумеваше значаја свога рада, он не знађаше још чему основ поставља вадећи благо народно и износићи га. Вук то и сам признаје: „Да ја оне вриједности нашијех народних пјесама, коју су Грим и Гете и Копитар у њима нашли и свијету је показали, нијесам познавао ни онда, кад сам прву ону књижицу штампао, то је цијела истина.“²⁾ Али под вештом руком Копитаревог Вук постаде реформатором српског књижевног језика, граматичарем и лексикографом, који за подлогу узе српски народни језик. Поновна путовања по српским земљама и упућивања Копитарева учинише га потпуно класичним скупљачем народнога блага, препородиоцем и оцем српске књижевности.

После појаве Вукове српско народно благо, а нарочито српске народне песме привукоше пажњу највећих умова у Европи. О њима писаху и Копитар и Грим и многи други. Славни немачки песник Гете који се још од младости одушевљавао за народну поезију, био је међу првима, који је славу српског народног песништва почео ширити, и може се слободно рећи, да га у предвечерје живота није ниједна народна поезија толико занимала као српска, тако да његово учешће стоји у потпуној сразмери са вредношћу српске народне поезије.

1) Новине сербске из царструга града Виенне.

2) Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића, књ. I, св. I, 1896. стр. 67.

Тако је Вук у своме народу почео развијати и подизати савремене идеје Европе на буђењу свести и интереса о своме народу.

Ну после обилатог и до високог ступња изведеног рада Вуковог, скупљање народних песама, приповедака, легенда, празноверица, обичаја, пословица, загонетака, игри и т. д. није настављено у нас са оним одушевљењем и спремом, како се после Вука с правом очекивало. Вук као да не беше у довољној мери учитељ за нас, као да нас није примером довољно обавестио о важности изношења, истицања и чувања својих одлика, својих тековина и своје индивидуалности.

*

Ми стојимо данас на размеђи двеју култура које се, истина голово нечујно, али упорно, боре за надмоћност. Једна је наша народна култура која је испољена у нашој народној литератури, народној историји, народној медицини, народном праву, народној философији, народним обичајима, народној музици и свему у чему се дух и индивидуалност народна испољава; а друга је култура туђа, страна, која наваљује на ону прву. Лудо би било мислити да ће наша стара национална култура моћи вечито да противстане новој, која непрестано наваљује да до нас продре. Доласком нашега народа у ближи додир са страним народима, новим државним стројем, саобраћајем и т. д. уводи се нови, туђи, дух у наш народни живот, и неће проћи много времена, па ће чак и наша села и пастирске колибе отворити врата новим елементима, који упропаштају сваку типичност и отклањају сваку оригиналну црту народну.

И данас већ немамо многога чега, чега у старини беше. Лепо је речено у припоменку 1 књиге *Zbornika* југословенске академије, да „у новије време пропада народно благо страшно брзином, као да га односи вихар модерне културе. Што је још прије педесет година живело и цвало, то је данас већ мртво“.

Стари се обичаји већ одавно кваре, слабо се већ ко обзире на ону народну: Боље је да нестане села него адета.

По насељенијим и истакнутијим местима народна муза је два животиари, а на многим је местима и сеоска муза већ промукла. За садашњу народну поезију вели покојни Св. Вуловић овако: „Песме из старијих времена, које још поред гусала живе, препевавају се све слабије и слабије, а песме о најновијим догађајима ако и постају, чини ми се да се никад не мичу од места свога постанка и да умру заједно са својим творцем“¹⁾

Што вреди за народне песме то исто вреди и за народне приповетке. — Легенде данас већ више не постоју. Пословице и загонетке врло ретко или никако.

Народна музика почела је већ и по селима да уступа и да се помућује звуцима са стране донесеним. Наша уметничка

1) Годишњица књига VII, стр. 311.

музика, којој треба да је основа народна музика није српска. Комађе понекад носи истина српско име („Калимегданске руже“, „Наталија гавота“, „Косовка девојка „мазурка““ и т. д.) а ни звука српскога у њима нема.

Народна ношња, народна индустрија већ не могу да издрже утакмицу са страним јефтиним фабричним производима. Многи већ не носи опанак из кога је поникао. Женска челада на саборима и свадбама, у многим крајевима нашим, ношњом својом дакеко је измакла од тога, да је тип народа из кога је. По варошима и немамо народне ношње. Престала су ова конзервативна времена кад се ношња не би променила ни по коју цену. — Негдашњи начин рада, алати, обичаји при раду данас су у многоме измењени. Неки су радови чак потпуно изумрли.

Овакав развој ствари је неминовни резултат нашега развитака. Развићем и мешавином са страним напреднијим народима многе су ствари у некултурнијих народа осуђене на смрт. Ну при свем том ваља ли седети скрштених руку, и пустити да оно што беше некада, па је још и сад карактерно обележје нашега народа или његова духовна тековина, изумре нечујно и тако да речем без опроштаја. Хоћемо ли допустити да карактерне особине нашега народа неистрпљене остану у нашу корист? Хоћемо ли се ми тиме одужити своме народу? Хоћемо ли се тиме одужити науци?

На ово је питање одговор негативан.

И други су народи измакли из своје старе културе, и они нису остали на једноме месту; али се споменици њихове индивидуалности, споменици њиховога народнога духа сјајно илустроваше. Па и данас, кад је тако рећи нестало граница међу народима, кад је саобраћај ужасан а мешавина неизмерна, и ствари које индивидуалност чине углачане, неуморно се ради да се све тековине народа покупе и расветле, и да се корист од тога до дна исцрпи.

Интерес за ове толико векова пренебрегаване ствари, за творевине духа народнога, за народни живот и обичаје, назоре и празноверице и т. д. пробуђен је крајем прошлога и почетком овога века, када по угледу на Немце почеше и други народи скупљати творевине народне и све оно што се на народ односи. Зборници народних песама, приповедака, загонетака, пословица, мелодија и т. д. достигаху већ ужасан број. Најтамнији и најудаљенији кутићи света данас се врло ревносно испитују; и што се више градива прикупља и испитује, у толико је више свет пренеражен утисцима што их то градиво производи. — Научно испитивање градива из народа, истраживање његовог постања, поређење, распоређивање, и т. д. врши се свуда врло ревносно. Монографије и студије из области народних умотворина, предања у опште и живота нарасле су свуда у свету до значајног броја. Основа се најзад засебна наука, засебно знање, које има задаћу

да проучи народ, његове особине, начин живота, његове погледе на свет, његову поезију, његову медицину, право, философију и т. д. под именом фолклор (Folk-lore,¹⁾ реч коју је први пут употребио William J. Toms 22. августа 1846. г. у листу „Athenaeum“, но која због своје краткоће, а нешто због еластичности значења брзо уђе у употребу. Данас се на фолклору ради свуда у свету. Оснивају се засебна фолклорна друштва која имају искључиву задаћу проучавања народнога живота, обичаја и предања. Издају се засебни зборници у којима се штампана фолклорни материјал и коментари на исти.²⁾

Све се ово чини да се народи испитају, да им се изнађе култура, да се види шта је њихова специјална творевина, шта је туђе, накалемљено, а шта је постало из мешавине туђега и свога.

Ми Срби били смо срећни што смо још у почетку рада на проучавању српске народности добили човека какав беше Вук Караџић, који је одмах стао на здраво земљиште рада. Јер кад се пробуди интерес за народности, сви готово народи пожуре да пред свет изнесу што светлијих и што већих особина и творевина свога народа, па се утркиваше чак и у фалсификатима. Тај период рада на проучавању народа неки назваше патриотским периодом. Иста патриотска струја занесе и Словене, који тек излазише на површину. Словени тада још не имаху ничега чиме би се могли похвалити, а ваљало је злобном свету показати ма каквим начином да Словени нису ништа ниже од Индијанаца, који се поносе својом Ведом и огромним епосима Рамајаном и Махабхаратом, нити од Персијанаца који имају тако огромну књигу као што је Зендавеста, нити од Евреја, који подарише свету Библију, нити од Грка, који су дали образац за све епопеје у својој Илијади и Одисији, нити од Немаца и Француза који открише своје народне епопеје: Нибелунге и Роланда, — те прибегоше чак и фалсификатима³⁾. — У томе патриотскоме периоду рада

1) Folk-lore је застарела енглеска реч, састављена из речи: folk народ и lore знање. Та реч данас у земљама образованог света означава све оно што чини спољни и унутрашњи живот народни у најразличитијим правцима. Све народне умотворине (песме, приповетке, загонетке, пословице, предање у опште, народни хумор, философија), језик као огледало народнога мишљења и суђења, музика, игре и забаве; веровања и празноверице, обичаји, живот у кући и ван куће, рад у кући и у пољу, правни обичаји, народна медицина, народна техника и уметност, све је то предмет фолклора. — У Енглеза многи већ заступају фолклор као науку; но правилније ће бити оно мишљење да фолклор није наука већ је то назив само за знање о народу; а систематско изучавање тога знања долази у обим других наука: у историју књижевности с једне стране и у етнологију и психологију народа с друге стране. Према овоме мислим да не би било погрешно кад би се фолклор превео на српски са народознaнство а етнологија са народословље.

2) Ми смо у „Караџићу“ од прош. године у рубрици „Белешке о фолклорним друштвима на страни“ показали колико се у других народа ради на фолклору. Ко хоће да види још боље колики су размер узети радови на фолклору у других народа нека прочита *Annuaire des Traditions Populaires* за 1894. г. ма да ни та књига не садржи фолклорна друштва и рад њихов од последњих неколико година.

3) Др. Ин. Шинманов у Сборнику за народни умотворенија наука и књижевна књ., I. стр. 13.

Вук Караџић прави сјајни изузетак, радом који доликује ваљаноме и часном раднику. — Срби имају права, вели Др. Шпишманов, бугарски научар, што се поносе својим народним песмама, но још више треба да се понесе својим Вуком. А мало даље вели: Напи су скупљачи далеко од Вука; Браћа Миладинови су само слаби подражаваоци великога Србина.¹⁾

Вук је дакле положио чврсту и ваљану основу српскоме фолклору.

На жалост у нас после Вука није посао његов на фолклору настављен онако како ваља. До душе и народне су умотворине током велике промене идеја и развитка књижевности и народа удариле назад. После првих великих зборника Вукових, ни посао око народних умотворина није могао бити ни бољи, ни онолико издашан ни онолико знаменит. Али је ипак остало још пуно ствари за скупљање, а још више за проучавање.

*

Народ има своју сопствену литературу, своју на свој начин изражену историју, своје право, своју философију и т. д. што је све од огромне важности, јер нам даје могућности да проникнемо у душу народну, да се упознамо са представама и идејама које га покрећу, са појмовима које је наследио или створио или позајмио и са начином како се све то преобразило у свести народној, како се променило, како је узело свој облик, различит од облика појмова других народа. Да би смо сазнали како се народ развијао, да би смо му знали мисао и потребе за будуће развијање, потребно је проучити га са сваке стране.

У редовима за овим изложимо, колико можемо, важност нашега фолклора.

За науку у опште наш фолклор има особити значај, јер је још доста свеж, те његово испитивање и проучавање може објаснити и расветлити многа питања која су у свези са теоријама о постанку и развоју народних умотворина. Он је могао сачувати некоје трагове заједничкога живота народа, који су у других народа ишчлели. Наш фолклор живи на нашем земљишту као и наше биље; и као што је наш биљни свет део биљнога света наше кугле, тако је и наш фолклор део општега фолклора. Упоредно проучавање фолклора открива често пута неочекиване међународне везе за које не зна документарна историја, кроз њега се може често врло дубоко погледати у прошлост. Па сме ли се и један делић тако важних ствари занемарити? Сме ли се наш фолклор изоставити? — Важност нашега фолклора уздиже се за науку још и тиме, што је наш народ дошарши у ове земље затекао друге народе, од којих неки на томе земљишту изумреше, али нашем народу оста од њих много што шта; што је наш народ живео у суседству са Византијом једном од првих кул-

1) Ibid. стр. 15.

турних земаља средњег века, те је српски народ због тога играо улогу посредника између истока и запада. — Наш је народ живео и под Турцима, те је од њих и преко њих примио многе источњачке умотворине, од којих је неке тако преобразио да изгледају као његове сопствене; за неке је пак могао бити преношач даље ка западу.

За нас Србе наш фолклор има још много већег значаја.

Сам језик у речима, елементима својим, сачувао нам је пуно градива за познавање нашега живота у прошлости, наше културе, нашега додира са странцима, њиховог утицаја на нас и т. д. — Преко фолклора ми ћемо најбоље проучити свој народни језик; преко фолклора ћемо најбоље упознати и проучити дијалекте његове.

Наше народне умотворине сачувале су у себи најстарије трагове митологије; оне су израз народнога појимања и разумевања многих ствари, народнога суда, народне философије, народне историје. Оне су народна литература, која обухвата целокупни живот и мисли народне, целокупну историску свест, целокупне тежње и национално осећање.

Наш фолклор има важности и за нашу историју као градиво историско. — У души народној налази се сила која непрестано ради, коју ће те узалуд спречавати да творевине своје не изнесе. Та је сила створила предања о појединим местима која још постоје или су постојала, о догађајима који су се дешавали и о лицима која су некада деловала. Ну ово је предање много пута претрпано и искићено. Али такво предање је од неисказане вредности. Оно је вредно и као предање, јер се у њему огледају мисао и дух народни о дотичној ствари, а језгро предања у много прилика је драгоцено за историка који разгледа суштину предмета предања, скида му поетски украс којим га је народ задео и вади истину, али процењује и украс и наките и по њима процењује важност онога предмета који је народ украсио. Неће народ сваку ствар ни сачувати у успомени својој, а камо ли богато украшавати, већ само оно што је вредно. И што је ствар, предањем сачувана, већа и вреднија, то је и украс о билатији, а и то је историку потребно, он хоће из народнога суда, ако не може другојаче, да сазна интензитет ствари која се под накитом скрива. — И историк српски из народне песме, из приче о месту, из легенде о јунаку може по некад да прне градиво, за које писани споменици често пута мало знају или ништа не знају. Зар је народно предање са сваке стране разгледано, поређано и научно испитано један пут послужило као драгоцено градиво историско? — Г. Стојан Новаковић у своме чланку „Стара народна песма о одласку Св. Саве у калуђере“, показује један од главних метода, којим се у изучавању усмене или традициона-

1) Отаџбина књг. IV.

лне народне књижевности могу добијати литературно-историски научни резултати. — У чланку пак „Народне традиције и критична историја“¹⁾ показао је г. Новаковић на примеру шта вреди народно предање као извор историски с једне стране, а с друге стране засведочио је да ни саме екстравагантцеје и претераности (било на ниже или на више), које се у традиционалној народној историји често виђају, не постају и нигде нису постале без свога особитог узрока и без каква год стварна повода. — А у чланку „Велики челник Радич или Облачић Раде“ вели г. Новаковић: „У народним традицијама о људима и догађајима очевидно је сачуван сасушен израз јавнога некадашњег народног мишљења и суда о догађајима и људима (а без тог суда или мишљења није ни једно време, по законима народнога живота и нарави човечанскога друштва). Тај израз не губи цене никад. За то ја и дајем особиту вредност традиционалној народној историји, и мислим да и њу и њено казивање вреди разабрати и ископати из нагомилане масе, коју нам је памћење народно сачувало и предало. У ономе реду, у који се критичком и научном историјом међу казивања писаних извора и поузданих беседа сувремених споменика ваља наћи једно место и народноме историчком суду и мишљењу не плашећи се да би се оно тиме испод критике извлачило. Јер као што се јавно мишљење сваког времена може преварити, па и на погрешан пут заћи, много пута пак (по простом недостатку потребних за правилан суд и истинит суд обавештења, која нису свакоме на расположењу и погрешну оцену изрећи — наше је, да свагда најпре чујемо па онда судимо.“²⁾ — Народна је предање она „чудотворна длака“ коју ваља цар да расцепи „уздуж, с врха до дна“, па да у њој „нађе много знатнијех ствари кад се што догађало у стара времена од постанка свијета.“

Српска народна музика казује како је наш народ из царства звукова пробрао оне, који су са његовим духом, са његовом индивидуалношћу у хармонији, те да њима испољи осећаје своје, како је народ те звуке себи прилагодио те њима испољава своју радост и тугу, задовољство и сету, весеље и жалост, да испољи себе и свој дух. Сваки народ има музику према себи. Она га разликује од других народа исто тако као и језик, као и ношња и друге особине. — Па зар ту духовну тековину, која војује за нашу индивидуалност ваља пренебрећи? Зар да ово поље духовне делатности нашега народа остане неисцрпљено и у корист науке о народу и у корист истицања и неговања наше индивидуалности? Зар да се та карактерна црта народна не подвргне упоредној научној анализи? Зар да она са своје стране у своме правцу не буде основица на којој треба да почива и из које треба да извире мелодија којој гласа даје српски музичар, ако

жели да и његова уметничка музичка творевина носи српско обележје и српски дух. Ми ћемо тек онда добити српску оперу кад српски песник буде стао на српско земљиште, кад буде црпео грађе и надахнућа из српскога живота, и кад српски музичар буде то задео звуцима који су у неразлучној хармонији са тим животом.

Народна ношња као израз народне потребе за скривањем наготе, у исто је време и израз народнога укуса, који се на појединим деловима народног одела испољава, да и тиме народну индивидуалност покаже

Од колике је огромне важности познавање **правних обичаја народних** најбоље нам илуструје В. Богитић својим Општим имовинским закоником за Књажевину Црну Гору, који је на основу темељног познавања народа, народних правних погледа и потреба дао Црној Гори онакав закон какав одговара и потребама и правним појмовима њеним.¹⁾ Штетно пак од непознавања наших правних обичаја најлепше показује законодавство ослобођене Србије. В. Карић овако нам указује овај факат: Кад се после друге Милошеве буне, опстанак Србије колико толико обезбеди и настала беше могућност да се ради на многим унутрашњем уређењу, не беху изгубљени из вида ни судови, ни дељење правде. Правне обичаје не беше у почетку могуће обухватити систематским законодавством, али за потребе које су се у току времена јављале издаване су писмене наредбе, које су садржину своју црпеле из суседног аустријског законодавства. На посетку 1844. г. појави се и „Грађански законик“ у целини, који сам не беше ништа друго до превод аустријског грађанског законика, којим се у корен засекоше од векова наслеђени правни појмови нашега народа о породици и имовини, и правни обичаји који обухватаху све имовинске породичне односе, савршено, поништише. Ово нагло пресађивање туђега, српскоме духу неразумљивога законодавства показало се у почетку своме у недогледноме низу штетних последица, од којих земља и данас пати. У времену кад је ваљало све силе народне прикупити и организовати ради учвршћења унутрашњих одношаја и остваривања виших задатака државних, које је Србија својим васкрснућем на себе примила, поче се туђим законодавством рушити главна

1) Ко жели да се боље упозна с тим шта је, како је и колико је Богитић урадио овим Закоником за Црну Гору нека прочита чланке: Богитићев Општи имовински законик за књажевину Црну Гору од Андре Ђорђевића (у Браничу за 1888. г. бр. 15—22) и Општи имовински законик за књажевину Црну Гору и његоваважност за науку и законодавство од Др. Мил. Р. Веснића (у Годишњици књ. XII.).

1) Отаџина књ. IV а V.

2) Гласник срп. Уч. Друштва књ. I, стр. 122. и 123.

основа наше народне организације, а на име породица, и са њом облик имовински, који би нашој земљи да је сачуван уродио најсрећнијим економским радом и моралним добитима¹⁾—Право једнога народа је резултанта политичких, друштвених, интелектуалних климатских и многих других сила тога народа, то је природна последица културног развића тога народа до датог тренутка; оно је чврсто везано за народни карактер. Ово се не сме пренебрегнути; о овоме се мора водити рачуна.

Вредност познавања **медицинских обичаја** у Срба истиче Др. Владан Ђорђевић овако: Кад проучих књигу „Правни обичаји у Словена“ мојега пријатеља Божишића, ја се нехотице запитах: Је ли довољно за потпуно познавање једнога народа проучити му језик, песме, приповетке, пословице, живот и обичаје, митологију и правне обичаје? Је ли тиме исцрпљен целокупни живот каквога народа? Где су народни појмови о склопу и животу човечијега тела у здрављу и у болести; где је народно схватање о томе шта је суштина које болести шта он мисли како се ваља од које болести лечити? А то су све питања, која су ако не више за цело толико исто важна као и народна схватања о правним однопајима појединаца, породица и друштава. Ја и нехотице помислих да би ваљало покупити по народу не само обичаје при лечењу болести, не само народну терапију, већ све појмове народне о анатомији и физиологији здравог и болесног човека, целу збирку народних лекова и начина како се кад употребљавају, у кратко целокупну народну медицину како се још и данас практикује у разним крајевима наше отаџбине. То ми се учини да је доиста достојна мета да заинтересује свакога радника на пољу проучавања народних особина, да ентузијазмише пријатеља науке онолико колико је преко нужно да се за тај посао заузме, ако ће што од њега бити. — — — — Кад би стао побрајати од колике би важности била народна медицина за историју научне медицине и како би се њоме поцунуо један од главних недостатака народа, мени би викнули са свију страна: какве би стварне вајде било отуда што бисмо ту расуту грађу народне медицине с тешком муком покупили? И правни обичаји народни важни су не само за политичку историју дотичног народа, него и за општу историју права, него и за народну психологију у опште, па опет Божишићу не би пошло за руком да нађе оволико радника који скупљају правне обичаје по народу, јер поменуте користи могу заинтересовати само научнике; али он показа колико су наказани закони у млађим државама у којима се законодавци нису обзирали на неписано право у народу, већ пресађиваху туђе законе онако како су их нашли у туђим земљама за са свим друк-

1) В. Карић, Србја, стр. 553—554.

чије народе. То је једна штета у свакидашњем животу, и сваки ће се књижевник коме време допушта постарати да у своме кругу скупља народне правне обичаје, јер се тврдо нада од тога посла „практичној“ користи, што ће после бити закони удеснији за народ за који се праве. — — Па и ту практичну корист од познавања медицинских обичаја г. Ђорђевић овако објашњава: Кад би у (нашој) народној медицини била само безазлена бајања, која су у очима паметна човека смешна или по своме митолошком пореклу интересантна — онда би то могло бити у практичном погледу прилично равнодушно, хоће ли се искупити народна медицина или не; али велики број народних лекова, а особито начини како се употребљавају, доносе болесницима, позитивну штету. С тога их ваља проучити, па свештеницима и учитељима народним дати у руке књижице, по којима би кадри били људе сачувати од те штете. И скупљена народна медицина дала би дакле много грађе за профилактику. Ја мислим да је та корист довољно јасна, па да око скупљања народне медицине прионе сваки пријатељ народног здравља.¹⁾

Прикупљање и проучавање српских медицинских обичаја било би од користи и за српски фолклор и за упоредну историју медицине, и за спречавање убитачних лекова, који се у народу употребљавају. — Можда би познавање српских медицинских обичаја било корисно и на саму медицину, јер нам Virchow вели: Чудимо се мудрости американских дивљака, којом упознасмо чудновато дел вање cortex chinae radix ipescacuanhae, folia coca. Јесу ли можда наши европски сељаци глупљи или дивљији, него што су они, или би ли бисмо могли ипак што год употребити од њиховог искуства, чиме бисмо се можда такођер могли користити?²⁾

Вредност **технолошких обичаја** нашега народа истиче г. Петар М. Илић овако: Из овога народнога припиткивања — што но рече уважени Вид. В. Вукасовић — прибраће се грађа за народну технологију, која ће бити према научној технологији као народна педагогија према научној педагогији. Тамо и овамо имамо народно искуство прибрано и наслаћано кроз дуге векове; тамо и овамо видићемо лутање емпирије, докле се није развила наука, која је тамо створила научну технологију, основану на законима механике, физике и хемије, а овамо научну педагогику утемељену законима психологије, логике и етике. — Грађа за народну технологију биће свакако од користи и за научну технологију: народни изрази обогатиће терминологију техничких наука, према њима лакше ће се скројити нове кованице. —

1) Летопис Матице Српске књ. 114, Народна медицина у Срба написао Др. Владан Ђорђевић стр. 2—7.

2) Цитат из „Гласника зем. Музеја у Босни и Херцеговини“ 1900 г. св. 1. стр. 119.

Културна историја добиће где који нови зрачак светлости, пошто се у технолошким обичајима кашто налазе најстарији културни слојеви поред млађих творевина; тако је н.пр. кување усијаним белутком скамењени обичај из каменог доба. Разноврени туђи утицаји на српску културу, као јелински, римски, турски огледају се такође у технолошким обичајима нашим. — Фабрична индустрија наша, која је још у зачетку, моћи ће до некле да се користи скромним почецима у нашој радиности; ласно је увидети да треба развијати оне гране индустрије, које имају највише погодаба за успех у наклоности и спреми нашега народа. — И народна школа могла би поцрпети многу поуку из познавања технолошких обичаја народних; у њима ће она наћи најприступачнијих примера за очигледну наставу и најближе угледе за ручни рад школски. — Највећој вајди из сабране грађе нада се пак стрпски фолклор, српска етнологија. Ове научне гране добиће обилатијег материјала за оцену радљивости и стрпљивости, домишљатости, довитљивости српскога духа, његовог практичног права и уметничког укуса. Кроз видовито стакло добивених података моћи ће се дубље завити у многе кутије српске народне душе, богате не само уметничким творевинама него и рукотворинама сваке врсте.¹⁾

Важност педагошких, привредних, сточарских, ловачких, празничких, посмртних и т. д. обичаја било би и сувише доказивати. Ни они нису мање вредни, ако неки немају још и већег значаја. Наука, а још у већој мери српска наука, мора о њима водити озбиљна рачуна, јер ће њихово поз навање просути обалате светлости на многе тамне стране нашега живота и наше културе.

За нас Србе наш фолклор има и етички значај, јер су његове обичне карактерне црте: љубав према домовини, љубав према Богу, према породици и ближњем, према правди, према милосрђу и т. д. Све ово сјајно се огледа у нашим народним умотворинама и народном животу, где има изредних примера, које ми не можемо овде наводити. — Због своје моралне вредности фолклор је још и од неоцењене вредности по васпитање омладине. Фолклор је згодан да се њиме улије у младу душу детињу љубав према Отаџбини, Богу, завичају, милосрђе и т. д.²⁾

1) Питања за прикупљање технолошких обичаја у српскога народа саставио Петар М. Илић, стр. 4.

2) Српска народа епика је и богат материјал како за дескриптивну етику, тако и за нормативну. Модерна нормативна етика — онако како су је разрадили Хербарт, Штајнтах, Алин, Цилер, Наловски и др. — наводи, да се морал састоји у одношајима воља у друштвеном животу. Они одношаји, који изазивају код посматралаца опште осећање допадања, јесу морални. То опште осећање допадања се јавља као критериум, као етички суд за одређивање онога што је морално. Сви пак морални одношаји воља су по сличности груписани у пет група. Сличне одлике тих група сачињавају садржину моралних појмова или идеја. Тих моралних идеја по тој класификацији има такође пет. Прва је идеја унутарње слободе (слагање убеђења са извршном вољом), друга — идеја савршенства (да је извршна воља равна заповедној), трећа — идеја права (одређена граница простирања двеју воља), четврта — идеја правде (добро се враћа, зло се казни) и пета — идеја доброте (добро учинио другом без награде). Г. Dr. Стев. М. Окановић је у својој дисертацији „Die serbische Volksepik im Dienste der Erziehung, Jena 1897.“ покушао (стр. 88—111) успехом, да изнесе мноштво конкретних одношаја воља у српској епизи, који одговарају овим идејама, те да докаже неопходну потребу употребе српске народне епике као васпитног градива у српској школи.

Наш фолклор има за нас и политички значај јер је он моћно средство за одређивање националних граница. Њиме је народни појам повукао сам себи националну међу. Један исти предмет истим језиком и истим начином изражен од Јадранског мора до Балкана и од Бела мора до Будима, не знамо шта би друго могао означавати до то, да је продукат духа или тековина једнога народа.

Српски ће фолклор обогатити и терминологију сваке врсте у нашој младој науци која у том погледу кубури. Око наших воденица, ваљавица, кола, плугова, кућа има пуно израза и назива који се могу употребити као технички термини или се онакога према њима могу нови створити. Кад сељак закље бртва сваком делу тела зна и ме, које није на одмет српској науци и српској терминологији и т. д. и т. д.

У додиру са народом и наш се дух освежава. Песници и уметници не само што у народним умотворинама находе обилату грађу, него се и освежавају дахом њиховим, на њима јачају вољу и повећавају творачку моћ. „Песници свих времена и свих векова, вели г. Сима Томић, добијали су из народних умотворина најбоље и најсилније потстицаје: Омирове су песме управо народне умотворине; у народним су традицијама основи најбољих створова модернога песништва Хамлета и Фауста; у народном веровању има своју слику и прилику оно необично страшило што нас у Магбету онако ужасава. Најнежнији цветови Гетеове и Ханјеове лирике поцрпли су своју снагу из народне поезије. Али и из словенске књижевности, а не само светске, имамо за ово дивних примера: Нова руска књижевност у лицу јој најдаровитих песника А. С. Пушкина и А. М. Ј. Ђермонта даје нам најбољи пример. О нашим песницима који су под новим утицајима у књижевности почели певати: Бранку, Његушу, Змају и др. не треба ни трошити много речи, толико је очевидан утицај народне поезије.“¹⁾

Имало би још пуно ствари да се наведе у прилог српскоме фолклору, али ја хоћу овде једну ствар нарочито да нагласим:

Општа историја књижевности казује нам да се књижевност у европских народа најраскошније развила онда, кад су генијални песници почели присти из народног врела. Довољно је поменути само класична дела Шекспирова, која су већином црпља грађе из народа па да ово буде јасно.²⁾ — Одушевљење за на-

1) „Дело“ за септембар 1897. г. стр. 477.

2) Магбет, Ромео и Јулија, Хамлет и т. д. и пре него што постадох славни преко Шекспира беху предмет фолклора. У анализи дела Шекспирових отишло се већ толико далеко, да се чак делање Хамлетово објашњава обичајем крвних овета. (Види: Хамлет пред правном историјом, јавно предавање Dr. Мил. Р. Веселића у Летописцу Мат. Српске књ. 199.)

родном поезијом подухватило је и немачког песника Гетеа. Песник је Фаустов још у Штрасбургу потстакнут Хердером почео скупљати елзаске песме и до краја живота одржао је жив интерес не само за поезијом свога, но и свију других народа а особито Срба. Све ово имало је огромног утицаја на Гетеову поезију.¹⁾ — Валтер Скот отац европског реализма сам је издао једну одличну збирку шотландских песама.

Страсна љубав Пушкина, оснивача нове руске књижевности према скромним производима народне музике је очевидна. Ко не познаје његову певанију „Зимній вечеръ?“ Са каквом нежношћу, са каквом синовљом љубављу говори Пушкин о својој старој нани која му је приче причала! — Наводим по Др. Ив. Шишманову²⁾ шта Лермонтов 1830. год. пише: Како је жалосно, вели Лермонтов, што ми мати беше Немеца а не Рускиња. Ја нисам слушао прича народних, а у њима је јамачно више поезије него у целој француској књижевности. (Ср. Сочинения Лермонтова, приповедения въ порядокъ С. С. Дудышкинимъ С. П. Б. 1863. т. III, прѣдг. стр. III).

Пре неколико месеца један Француз реферишући о књизи P. Sebillot a: La Bretagne en chantée, у којој је овај ставио у стихове бретањске легенде, завршава реферат: Нека би се наши песници надахнули овим примером, нека што чешће захватају из овога заиста народнога врела!

Што вреди за књижевност у других народа то вреди и за нас. Српски дубровачко-далматински песници тек онда постадоше прави песници кад почеше црпсти грађе из народног живота, кад се почеше ослањати на народну поезију и кад престадоше ићи за италијанским, туђим, узорима.

Развитак нове српске књижевности почива на радовима Вука Караџића. Од Вука је књижевност постала не само народна, већ је и ојачала. Бранко Радичевић је духовно чедо Вуково. Кад се са ширега погледа погледа сва књижевна поезија нове српске књижевности, вели Св. Вуловић, чини ми се, да се у њој виде само два главна периода: период до Бранка Радичевића и период од Бранка Радичевића. Сва књижевна поезија до Бранка Радичевића чини ми се само покушај да се створи права уметничка песма. У песмама тога првога периода уметнички облик или је противан облику народне песме и духу народног језика или је копија туђинских облика, или је просто подражавање народној песми и то готово само епској песми. Уметничка пак песма не развија се само из народне песме, још мање само из једне врсте њене. Она постаје потпуним познавањем свега народног одабранијег и савршенијег говора — тако рећи народнога

1) Фауст најбољи створ Гетеов, пре но што постаде предметом поезије Гетеове, био је предмет фолклора.

2) Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, књ. I, стр. 21.

књижевнога говора — и познавања песничкога духа народнога. Кад се из тога одабранијег народнога говора — из свију врста народних песама, прича, пословица, узречица, здравица, зегонетака и т. д. — изберу и прикупе најлепши и најразноврснији облици; кад се ти облици угладе и дотерају према законима о уметности и саставе у нове савршеније и сложеније облике; кад се ти облици саставе са најсроднијим и најлепшим туђинским облицима; кад се све то задахне песничким духом народним и оживи творачком снагом потпуно савремено образваног песника — онда настаје права уметничка песма. Такве песме није било, није ни могло бити пре Бранка.¹⁾

Истина је да су на Бранка имали утицаја и песници пре њега, али буђење интереса за све оно што је чисто српско непомућено ничим туђинским беше од пресудног утицаја, јер се тада радом Вуковим отворише двери за у олтар народнога генија. Све почиње да улази у ту светињу и пригрљује је. Бранку Рад. тако рећи усађује у руке перо Вук Караџић, пред њим отвара богату ризницу нар. блага па му га у душу улива²⁾. И овај ђак Вуков почиње да води коло српске уметничке поезије. Сјајни производи ђака Вукова испочетка засењаваху очи, али кад се очи навикнуше на ту светлост, сви појурише за њом.

Бранко признаје заслуге свога великога учитеља, па позива и друге да пођу путем који је Вук створио:

Пут раскрчен, горе њиме ајте,

Ајте горе ал' се и сећајте,

Ко 'но красна пута вам огради! —

Да, српска уметничка поезија почива на Вуковим радовима, на пробуженом интересу за свим оним што је народно. Бранко је, вели Св. Вуловић, показао како треба учен Србин да пева, али није успео да у својим песмама да обрасце за све врсте певања. Његова је лирика поглавито младачка, у епској поезији дао је само огледе, драмску није био ни додирнуо. Језик му је сјајан, стих необично лак и леп па и слик доста углађен, али опет није бид стигао да уметничкој песми изради потпуно уметничко рухо. У опште је у њега један огроман сјајан — покушај. То се тужно бсећа у потоњој српској поезији, која је све до данас живела само од Бранка; а Бранкове песме не могаху бити јеванђеље, јер бејаху само катихизис српској уметничкој песми. Песници српски после Бранка не бејаху кадри, ни да за Бранком иду, камо ли да и даље пођу. Нико се од њих не потруди да бар језик научи онако како га је Бранко знао, камо ли да даље пође — да изучи форме нар. поезије и да покуша саставити их са најсроднијим а најлепшим туђинским формама; да проучи разноврсно градиво нар. поезије и народне

1) Глас Срп. Краљ. Академ. књ. XIII, Бранко Радичевић, прилог историје нове срп. књижевности од Св. Вуловића, стр. 1.—2.

2) О односима Бранка Радичевића и Вука Караџића види Глас Срп. Кр. Акад. књ. XIII и XIV.

књижевности у опште и да у том градиву потражи елементе за све врсте певања; да обиђе све српске крајеве и да проучи и тим путем народни живот и обичаје, да проучи и народни живот те да из свега тога прибере богату грађу за своје певање да проучи и позна још боље од Бранка реч народну и све њене нијансе у свима приликама живота народног и т. д. — — — — — За то је Бранко и ако се, као што вели Ј. Игњатовић, показао као неки метеор на небу новог песништва српског — још једнако најмилији песник српски. За то нас он још једнако раздрагава и највише раздрагава. За то се његове песме све једнако прештампавају, за то су се прештампавале и онда кад се чинило да је поезија изгнана из српске књижевности. За то оне и најпростијом мелодијом певане, још једнако потресују до дна душе. Од свију српских песника до данас Бранко је најбоље знао српски језик, од свију најбоље је сагледао душу нар. песме и од свију је најбоље осетио и познао сласти и милине њене; и за то је својим певањем најбоље могао да угоди ономе општем осећању за песму које је у основи једнако и код образованих и код необразованих чланова једнога народа. И за то песме његове, и ако по себи доста просте и доста једнолике, и ако не блистају сјајем и раскошом великих светских песника, још за дуго у нас „неће пропанути,“ јер оне до данас најбоље знају језик срца нашега, а то знање и јесте управо дар правих песника. Бранко одиста није био обичан песник. Обични песници и не стварају нове школе и не дају нове правце уметничке поезије. — Као што има људи песника и непесника тако има и народа. Српски је народ одиста песнички народ. И тај је народ већ показао колико и како цени Бранка. А суд песника о песнику најправеднији је суд, а не само најправеднији но и највиши је то суд онда, кад је то суд народа песника).

Такав је утицај фолклора на књижевност, такав је нашу књижевну поезију. Вук је радом својим створио Бранка. Но је ли српски фолклор извршио своју улогу, иде ли се оним путем који је Вук „раскрчио“ и којим Бранко позива, почивају ли све гране наше књижевности на народној основи, одушевљавају ли се наши књижевници нар. животом, црпу ли довољно грађе из њега, да ли се надахњују творевинама духа народнога, да ли је наша књижевност потпуно народна, служи ли потпуно народној потреби, има ли своје индивидуалности, осећамо ли се ми у њој потпуно своји?

Ми очекујемо од изучавања свога фолклора: језика, обичаја, умотворина, народног живота и т. д. и коначни препорођај своје књижевности, која ће тек онда почети стварати великих дела, кад српски књижевници буду стали на

1) Глас Срп. Кр. Ак. кн. XIV Бранко Радичевић, прилог историји нове срп. књижевност 195—198

српско земљиште, кад се престану напајати са туђих ненародних извора. За основ наше књижевности ваља да послужи народни извор који нам даје толико градива и толико надахнуће.

*

Свим доведе реченим хтели смо указати на користи које би наука и народ српски имали од рада на српском фолклору, и да се не треба оглушити на једну неопходну потребу нашу.

До душе наша Академија већ има свој Етнографски Зборник, али он слабо напредује. И Југословенска Академија засновала је 1896. г. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, у коме се прикупља градиво из нашег живота. Па и Бугари нису равнодушни према нашем народном животу обичајима и предању; и они већ годинама прикупљају наше народно благо, износе га и проучавају.

Но је ли то довољно? А ако није, онда шта смо учинили ми да се једној журној потреби одазовемо? Рад странаца, па ма то била и рођена браћа, не може нам служити на утеху, још мање на понос. Туђа рука свраб не чеше, вели народ, и има права. Наша пак Академија издаде две књиге Етнографског Зборника па се ућута. А ваља ли Србија, центар Српства, да ћути и да призна да на фолклору ништа не ради. Крајње је време кад и ми ваља озбиљну пажњу да поклонимо ономе из чега смо поникли, што нас је одржавало, и од чега очекујемо још много.

С тога мислимо да је неопходно створити једно средиште, коме ће бити задаћа да прикупља, проучава и обелодањује градиво из српског народног живота обичаја и предања и све оно што се на то односи. Томе средишту створити могућности за рад а оно ће учинити услуге и српском фолклору, и српској науци о њему и науци у опште, а и нашој Академији Наука, која треба да издаје свој Етнографски Зборник, који ће бити на висини положаја Академије.

Таквих средишта, па и по неколико, имају сви образовани народи. То су њихова друштва за фолклор, која постичу, упућују и храбре све оне који су вољни да раде на фолклору, прикупљају грађу, сређују је, проучавају је и обелодањују. Сва су ова друштва независно од Академија, али чине знатних услуга Академијама, којима пружају обилатога материјала за чисто научне потребе, да на основу њега изричу своје научне резултате.

У Србији уз помоћ радника из целокупног Српства треба да се оснује српско фолклорно друштво, ако хоћемо да учинимо услуге своме народу, ако хоћемо да учинимо услуге науци, ако хоћемо да останемо верни раду оца нове српске књижевности, која се преко фолклора заснова, ако хоћемо да будемо своји.

Савремене потребе науке и наше националне тежње нагоне нас да се на српски фолклор не смемо оглушити; две потребе од којих би свака за себе била довољна па да масу за собом по-

крене. — Огрешимо ли се о прву дајемо рђаву сведодбу о својој зрелости; огрешимо ли се о другу, поред тога, грешимо се и о најсветије начело, које данас сви пароди истичу, грешимо се према своме народу, према себи самима.

Србија има развијену заставу под којом се спрема скупљање раскомаданог Српства. Под ту заставу ми ћемо се само онда моћи прикупити, ако се најпре добро упознамо. Успемо ли то, ми ћемо се онда и више волети и лакше зближити.

